
DE VERSPREIDING VAN DE ORCHIDEEËN IN DRENTHE 1980-1990 VOORLOPIGE RESULTATEN

HANS DEKKER

Summary

This paper presents the results of an inventory of the orchids in the province of Drenthe. The results are presented on 22 distribution maps. In the near future affords will be made to complete these maps. Special attention is paid to the group of *Dactylorhiza maculata* s.l.

Zusammenfassung

Dieser Beitrag präsentiert die Ergebnisse einer Kartierung der Orchideen in der niederländischen Provinz Drenthe. Die Ergebnisse werden auf 22 Verbreitungskarten wiedergegeben. In naher Zukunft muß versucht werden die Karten zu vervollständigen. *Dactylorhiza maculata* s.l. wird besondere Aufmerksamkeit gewidmet.

1. Voorwoord

In dit artikel worden de voorlopige verspreidingskaarten van de orchideeësoorten in de provincie Drenthe gepresenteerd. Deze zijn vervaardigd om een inzicht te verkrijgen in de gedetailleerde verspreiding van deze planten in Drenthe. Een goede kennis van de verspreiding van de orchideeën is van groot belang voor het beleid en beheer ten aanzien van deze bedreigde plantenfamilie.

Deze tussenrapportage heeft vooral als doel lezers er toe aan te zetten waarnemingen van orchideeën, gedaan tussen 1980 en 1990, door te geven. Hierdoor zal deze "atlas" kunnen worden gecompleteerd. De dan tot stand gekomen atlas zal een basis zijn voor verder onderzoek.

2. Inleiding

Veel mensen zien planten en genieten ervan, maar schrijven niets op. Anderen schrijven wel het één en ander op, maar geven dit niet door. Steeds meer bestaat er echter behoefte aan gedetailleerde kennis over het voorkomen van planten en dieren ter beoordeling van zaken als milieukwaliteit, beheer en inrichting. Gegevens

over planten en dieren worden dan ook steeds meer gevraagd. Daarom is het goed deze gegevens vast te leggen en beschikbaar te stellen voor bovenstaande doelen. Het verzamelen van verspreidingsgegevens over orchideeën in Drenthe heeft echter ook nog twee andere belangrijke toepassingen. Ten eerste is de Werkgroep Florakartering Drenthe bezig met de voorbereidingen voor een atlas van de Drentse flora. Waarnemingen van allerlei mensen en organisaties kunnen de volledigheid van deze atlas ten goede komen. De auteur stelt de binnenkomende gegevens dan ook beschikbaar voor dit doel. Daarnaast wordt binnenkort door de Directie Natuur-, Milieu- en Faunabeheer begonnen met het vervaardigen van een Soortenbeschermingsplan Orchideeën. Gegevens over het actuele voorkomen van orchideeën zijn uitermate relevant voor het opstellen van een soortenbeschermingsplan. De binnenkomende gegevens zullen voor dit plan worden gebruikt. De verzamelde gegevens zullen tevens ter beschikking worden gesteld aan FLORON.

3. Methode

De verspreidingskaartjes zijn samengesteld op basis van de gegevens die door de auteur zijn verzameld. Alle vindplaatsen die op de kaart zijn aangegeven, zijn door hem zelf bezocht. Hierbij moet worden aangetekend, dat ze niet alle door hem zijn ontdekt. Veel vindplaatsen zijn doorgegeven door b.v. de provincie Drenthe (afdeling Ruimte en groen), Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en vele particulieren. Deze worden hierbij bijzonder hartelijk bedankt. Daarnaast zijn diverse literatuurvermeldingen in het terrein gecheckt. Alle verzamelde gegevens zijn ingevoerd in de personal computer via het programma "Orchideeën Registratie Systeem" (versie 2). Dit programma is speciaal ontwikkeld om orchideeënvindplaatsen op een gemakkelijke en goed toegankelijke manier vast te leggen. Het programma is tegen betaling van de onkosten te verkrijgen via C.A.J. Kreutz, Oude Landgraaf 35a, 6373 BE Landgraaf.

De gegevens uit het bestand zijn overgebracht naar kaarten met een grid van 1 x 1 km. De tekenkamer van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft de kaarten getekend.

Door een grid van 1 x 1 km te gebruiken, ontstaat een gedetailleerd beeld van de verspreiding van de soorten. Het verzamelen van gegevens op kilometerhokschaal is eveneens waardevol voor de toekomst. De huidige situatie kan men in de toekomst afzetten tegen de dan actuele situatie. Trends als voor- of achteruitgang op provinciaal niveau zijn dan duidelijk te herkennen.

De auteur realiseert zich, dat de gegevens die hij heeft verzameld, nog lang niet compleet zijn. Het is daarom de bedoeling de verspreidingskaarten aan te vullen met waarnemingen van anderen. Op den duur ontstaat dan een vrij compleet beeld van de verspreiding van de orchideeësoorten in Drenthe.

In dit artikel is afgezien van beschrijvingen van de soorten, hun biotoop, de voor- of achteruitgang, bedreigingen, enz. omdat het hier een tussenrapportage betreft. Het

is de bedoeling om in een later stadium een rapport over het voorkomen van orchideeën te publiceren, waarin naast zo volledig mogelijke verspreidingskaarten ook veel gegevens over de soorten en hun biotoop worden opgenomen.

De naamgeving van de soorten is conform Buttler (1986), Landwehr (1977) en Vermeulen (1958).

Van de volgende voor Drenthe aangegeven soorten zijn geen verspreidingskaartjes opgenomen, omdat ze in de onderzoeksperiode niet (meer) zijn waargenomen:

Bergnachtorchis	<i>Platanthera chlorantha</i>
Harlekijn	<i>Orchis morio</i>
Herfstschroeforchis	<i>Spiranthes spiralis</i>
Veenmosorchis	<i>Hammarbya paludosa</i>
Veenorchis	<i>Dactylorhiza sphagnicola</i>
Wit bosvogeltje	<i>Cephalanthera longifolia</i>

Van *Dactylorhiza sphagnicola* is overigens niet met zekerheid bekend of deze ooit in Drenthe is waargenomen. Een melding uit de omgeving van Lhee kon in 1990 niet worden bevestigd. *Cephalanthera rubra* (Rood bosvogeltje) is niet opgenomen, omdat de vondst bij Hooghalen niet is bevestigd. De kaart van *Gymnadenia conopsea* (Grote muggenorchis) is opgenomen, omdat de soort na aanplant met ongeveer drie exemplaren het jarenlang heeft uitgehouden. Inmiddels is zij echter verdwenen. In Noord-Drenthe was een natuurlijke groeiplaats van de soort al voor 1980 verdwenen (mond. med. P. Schipper). De overige vermeldingen van aangeplante soorten zijn nog steeds actueel.

Tijdens de inventarisatie zijn hybriden in lang niet alle gevallen onderkend. Met name *Dactylorhiza*'s hybridiseren gemakkelijk en zijn niet altijd eenduidig te determineren. De verspreiding van de hybriden is dan ook verre van volledig bekend.

4. *Dactylorhiza maculata* s.l. en haar ondersoorten in Drenthe

In deze bijdrage zijn kaarten opgenomen van drie ondersoorten van *Dactylorhiza maculata*. Het zijn de ondersoorten *maculata*, *elodes* en *ericetorum*, in het Nederlands resp. Gevlekte orchis, Tengere heideorchis en Heideorchis genaamd. In het ons omringende buitenland worden deze ondersoorten meestal onderscheiden. Met name de subspecies *elodes*, een plant van hoogveen en venranden, is tegenwoordig in geheel West-Europa zeer zeldzaam en verdient daarom speciale aandacht. Aangezien niet iedere florist de ondersoorten kent, volgt hierna een overzicht van de belangrijkste onderlinge verschillen.

Dactyl. maculata:	<u>ssp. maculata</u>	<u>ssp. ericetorum</u>	<u>ssp. elodes</u>
Habitus	robuust	vrij robuust	slank
Bladeren	4-6, veelal zwaar gevlekt, vlak, vrij kort	3-5, veelal gevlekt, vlak, vrij kort	2-4, vaak ongevekt, gootvormig, lang en smal, vaak de aar bereikend
Lip (gemiddeld)	klein 8 x 10 mm	groot, 9 x 12 mm	vrij groot, 9 x 11 mm
Middenlob	even lang als tot iets langer dan de zijlobben	even lang als tot korter dan de zijlobben	zeer klein, vaak korter dan de zijlobben
Spoor	ongeveer even lang als het vruchtbeginsel, vrij dik	ongeveer 1/3 v.h. vruchtbeginsel, dunner dan bij ssp. <i>maculata</i>	ongeveer 1/2 v.h. vruchtbeginsel, zeer dun
Bloeitijd (optimum)	eind juni	midden juli	midden juni

5. Oproep

De indruk bestaat dat van sommige soorten nog informatie wordt gemist. Met name de verspreiding van een soort als *Epipactis helleborine* (Brede wespenorchis) is waarschijnlijk zeer onvolledig bekend. Ook ondersoorten als *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* en ssp. *ericetorum* (resp. Gevlekte orchis en Heideorchis) komen mogelijk meer voor dan vermoed in b.v. slootkanten, wegbermen en kleine heideveldjes. Zoals boven reeds weergegeven, is de kennis van de verspreiding van hybriden nog zeer onvolledig. Daarom verdient het aanbeveling alle waarnemingen, die de laatste elf jaar (1980 t/m 1990) zijn gedaan, in te sturen. Het door nemen van notitieboekjes kan waardevol zijn, omdat vergeten waarnemingen weer boven komen. Naast soortnaam, plaats en datum zijn gegevens over aantal, afwijkingen, vindplaats en vegetatie interessant. De vindplaats moet zo nauwkeurig worden doorgegeven, dat deze in een kilometerhok kan worden geplaatst. Geïnteresseerden kunnen bij de auteur kopieën van de desbetreffende topografische kaart aanvragen om hun vindplaatsen op te vermelden. Bij twijfel over de juiste determinatie kan in 1991 een gezamenlijk terreinbezoek worden georganiseerd.

Indien bekend is, dat de soort niet meer op de vindplaats voorkomt, zou de gevonden plant zo goed mogelijk kunnen worden beschreven. Misschien is het zo mogelijk haar alsnog te determineren. Overigens wordt de determinatiegids van Buttler (1986) als hulpmiddel ten zeerste aanbevolen.

In de toekomst hoopt de auteur door te gaan met het inventariseren van orchideeën in Drenthe. Hij houdt zich daarom aanbevolen voor gegevens, die waarnemers in de toekomst doen.

6. Literatuur

Buttler, K.P., 1986. Orchideen. München

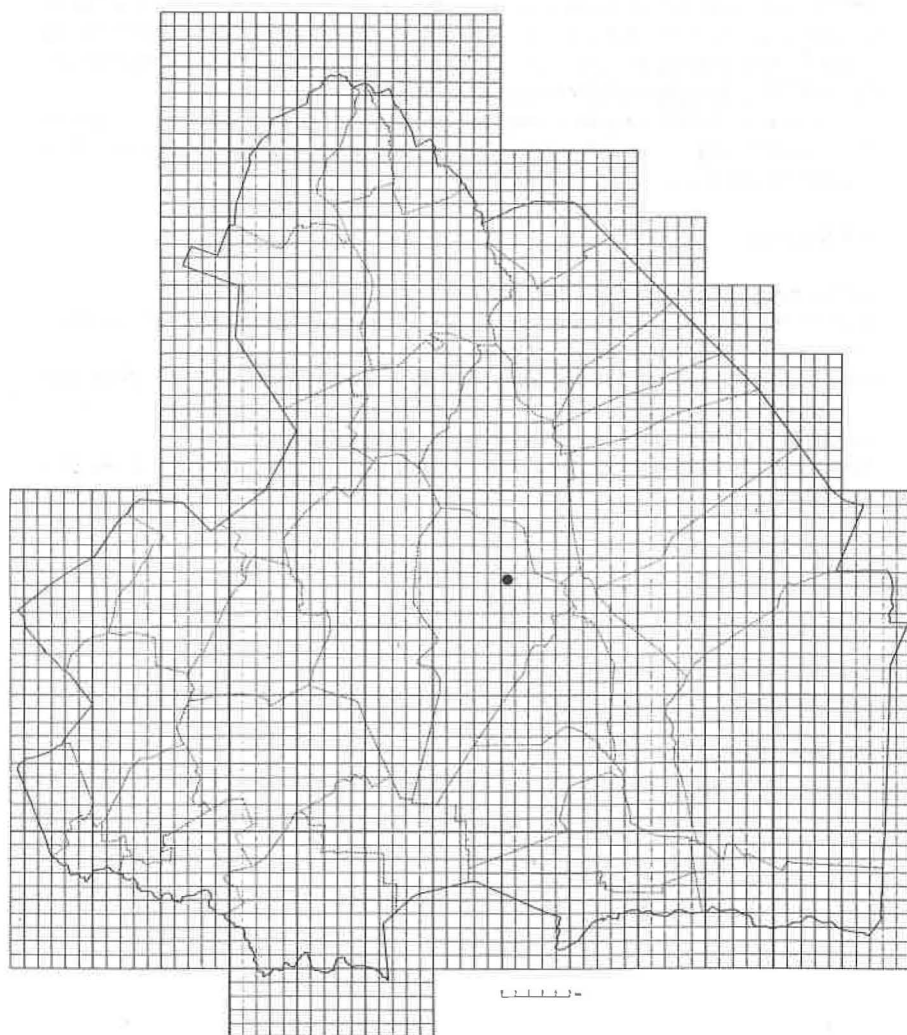
Dekker, H., 1987. Kijk eens naar orchideeën in Drenthe. Nieuwsbrief no. 13, Werkgroep Florakartering Drenthe. Uffelte

Kreutz, C.A.J., 1987. De verspreiding van de inheemse orchideeën in Nederland. Zutphen

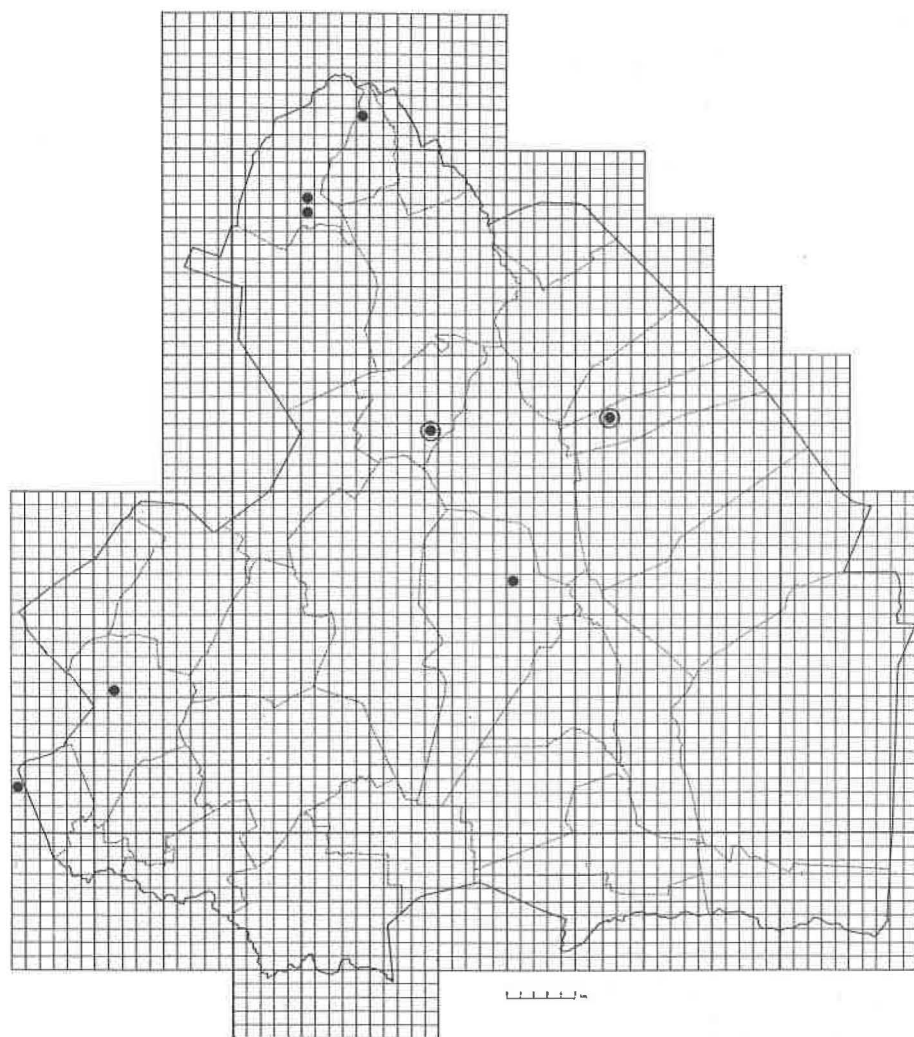
Landwehr, J., 1977. Orchideeën van Europa. 's Graveland

Vermeulen, J., 1958. Orchidaceae. Flora Neerlandica, deel 1, aflevering 5. Amsterdam

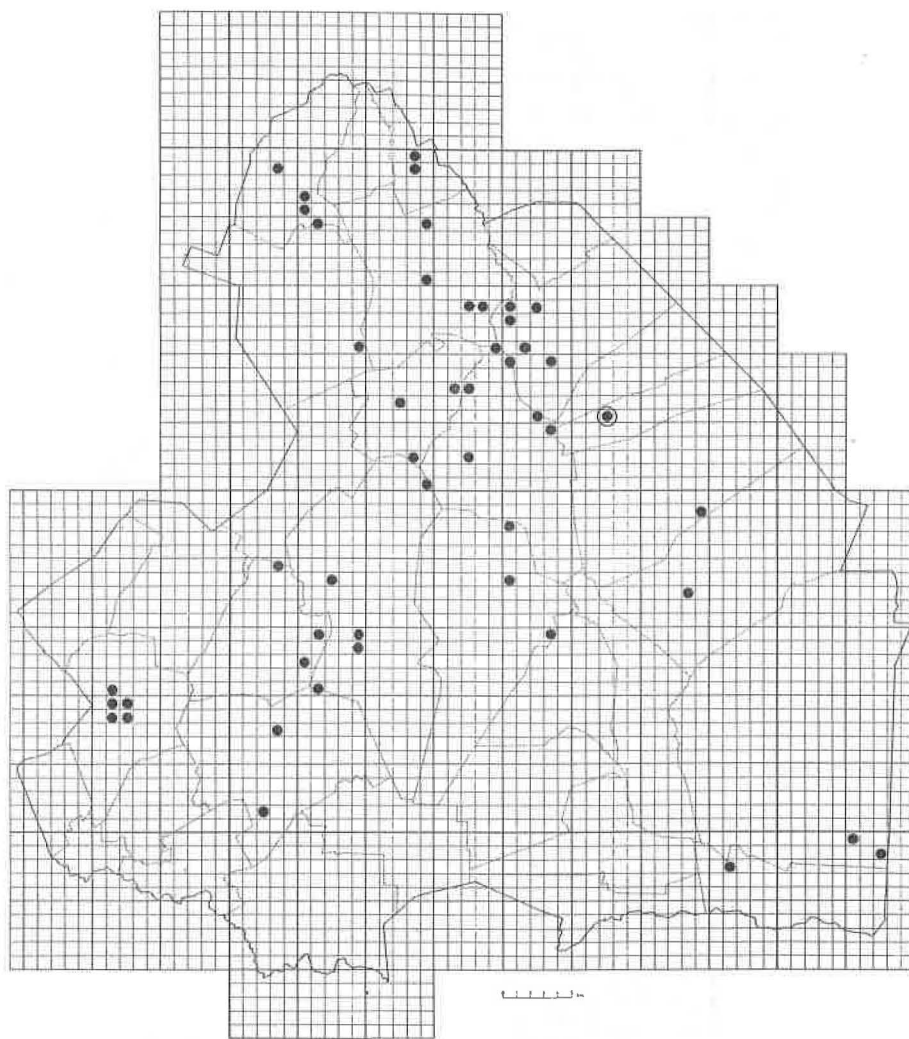
Hans Dekker
Mortonhof 42
7908 AP Hoogeveen

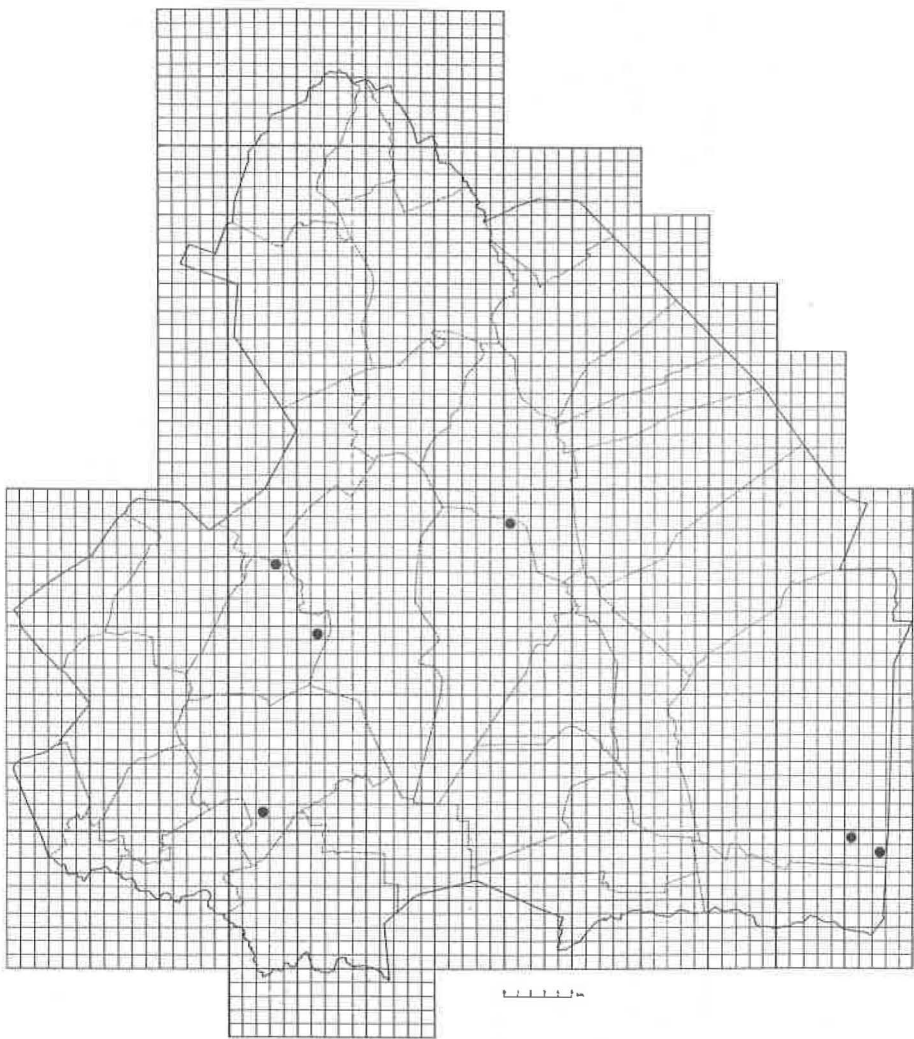
- *Dactylorhiza fuchsii* (Bosorchis)

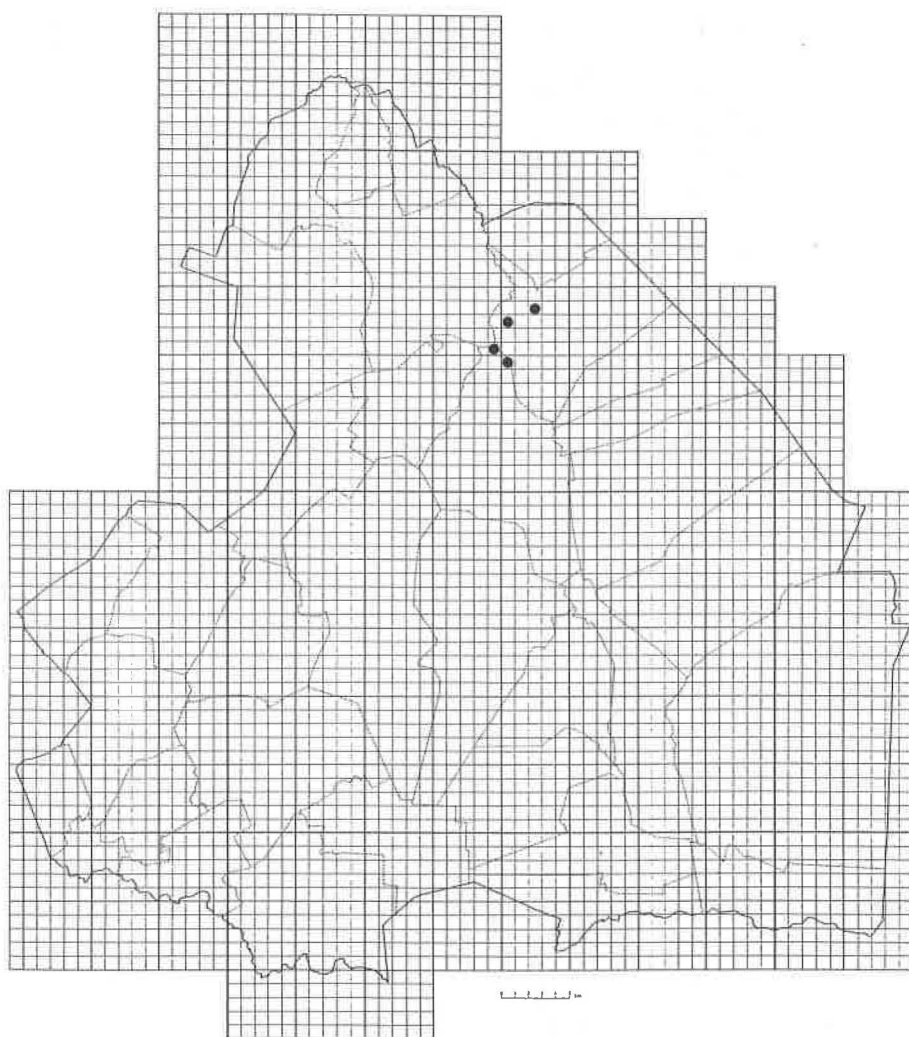
- *Dactylorhiza incarnata* (Vleeskleurige orchis)
- Aangeplant

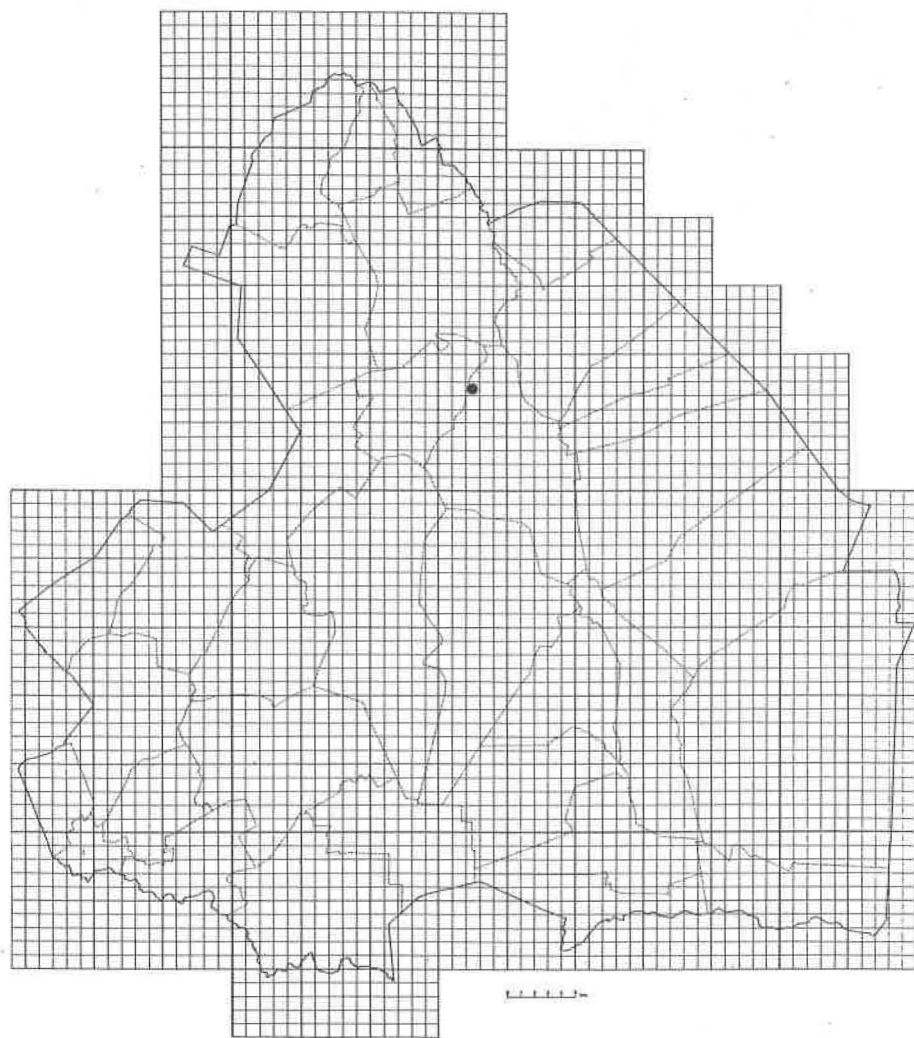
- *Dactylorhiza maculata* s.l. (incl. ssp. *elodes* en ssp. *ericitorum*) Gevlekte orchis
- Aangeplant

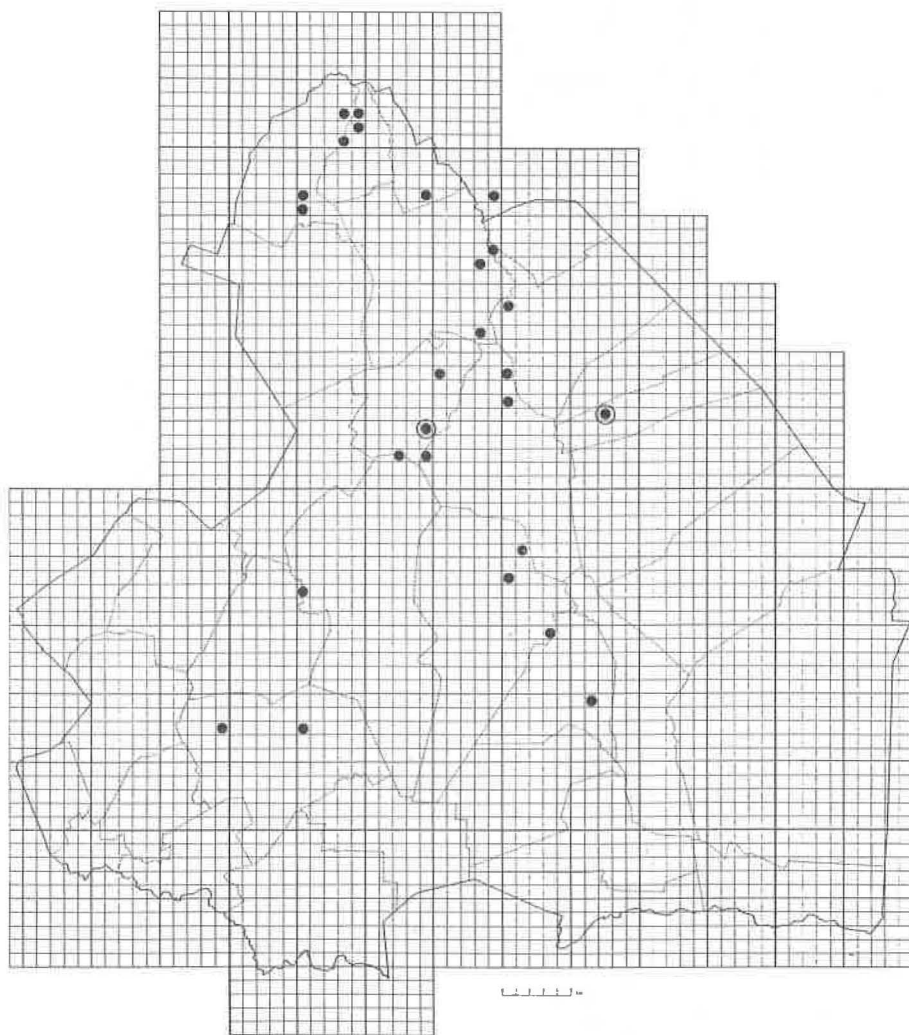
- *Dactylorhiza maculata* ssp. *elodes* (Tengere heideorchis)

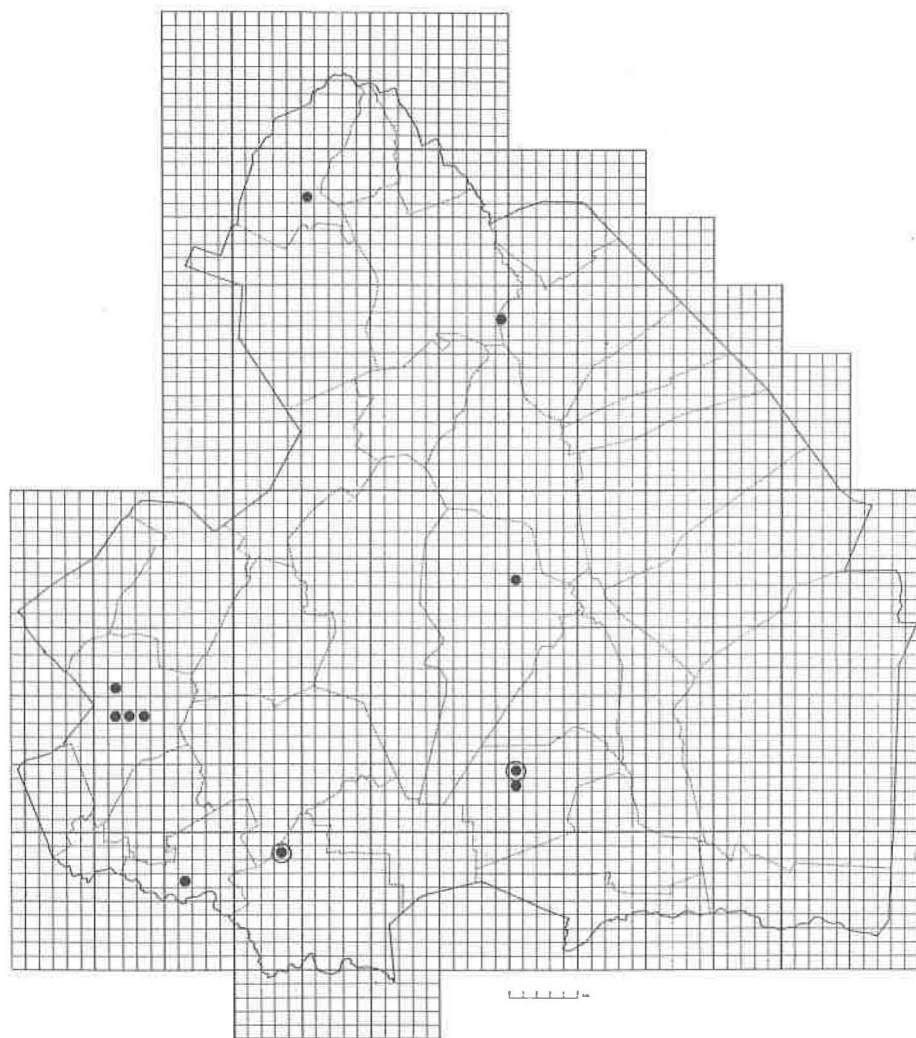
- *Dactylorhiza maculata* ssp. *ericetorum* (onvolledig) Heideorchis

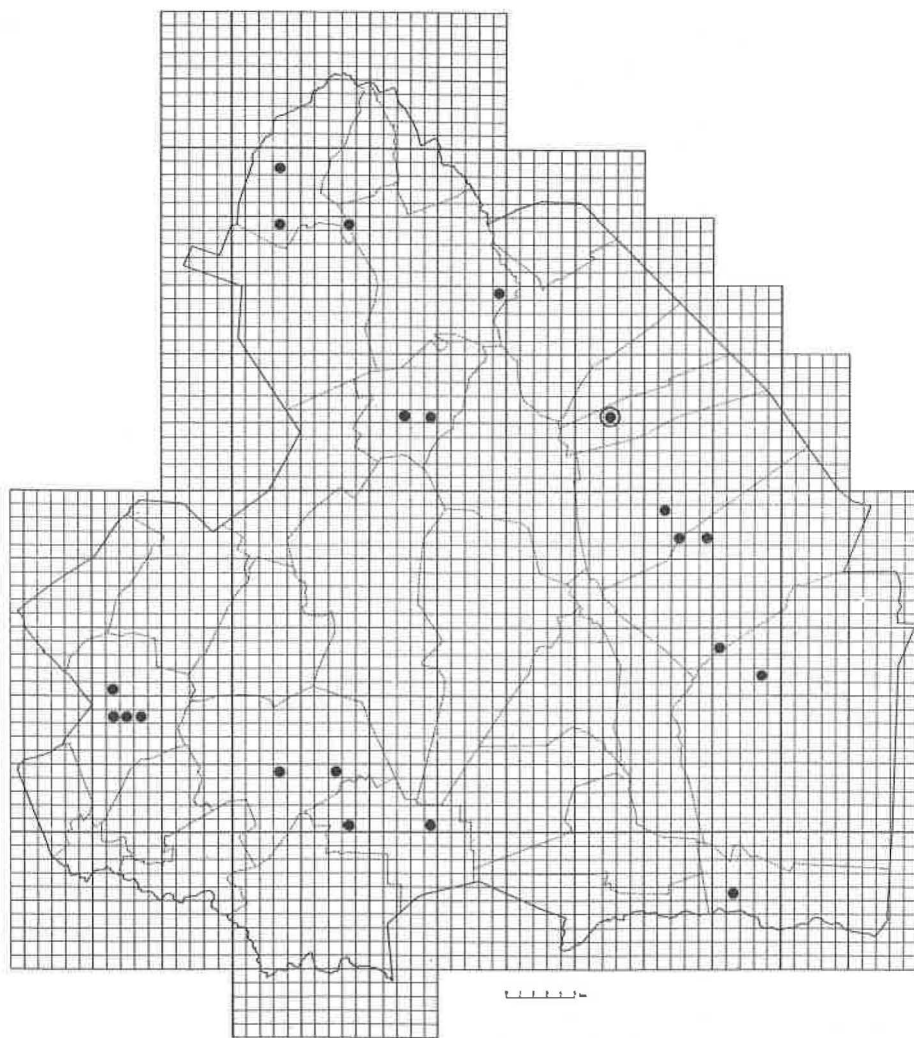
- *Dactylorhiza maculata* var. *candidissima* (Roomwitte gevlekte orchis)

- *Dactylorhiza majalis* (Brede orchis)
- Aangeplant

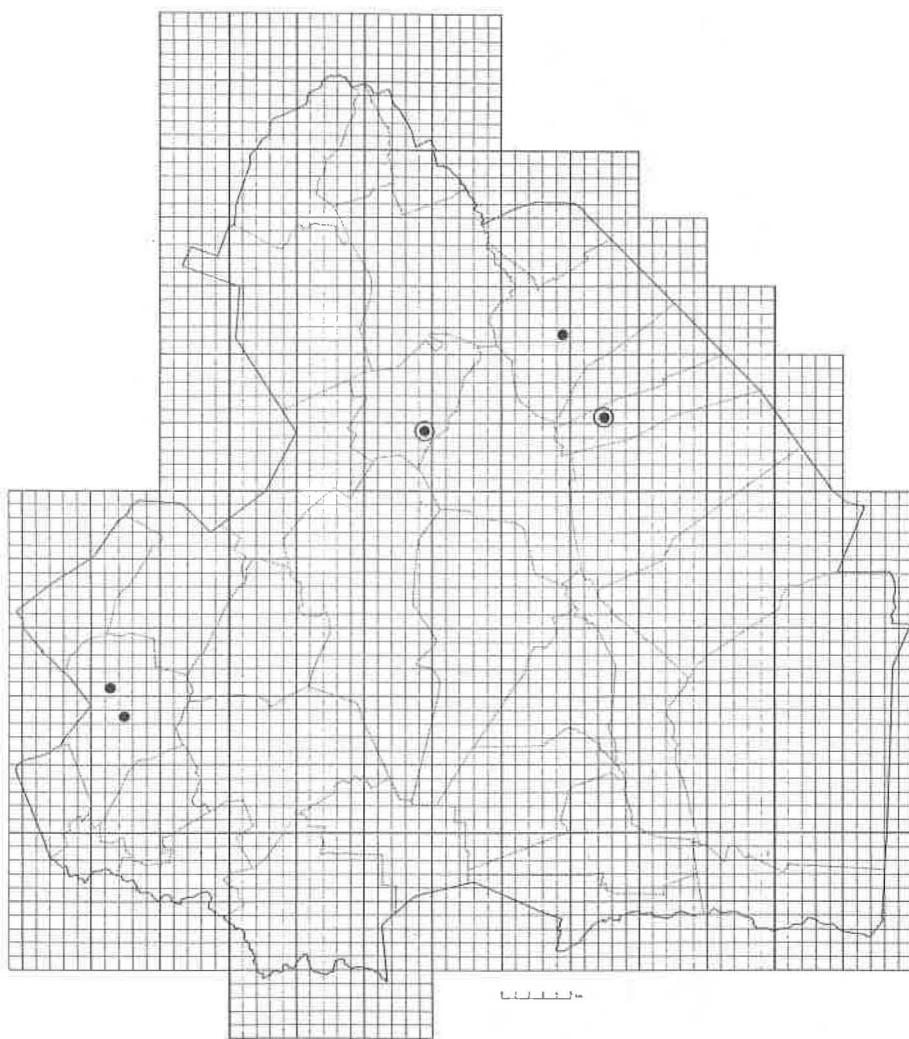

- *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *praetermissa* (Rietforchis)
- Aangeplant

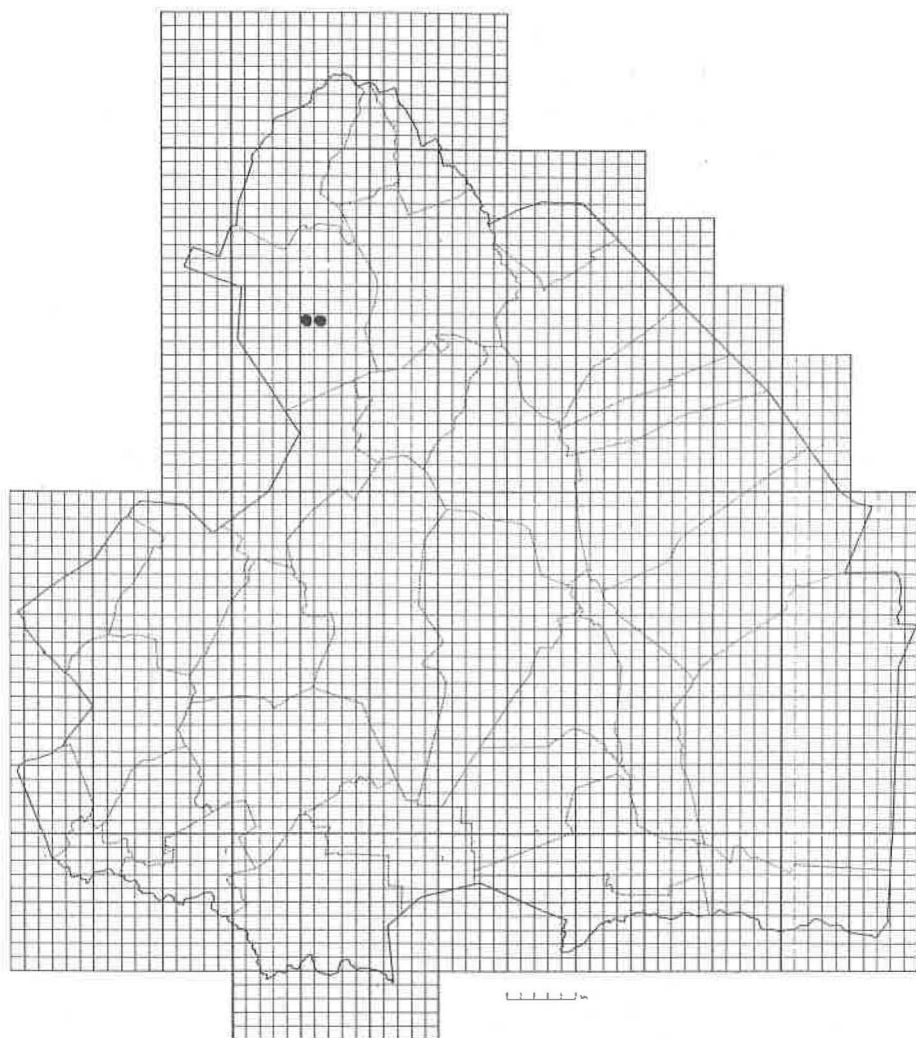

● *Epipactis helleborine* (Brede wespenorchis)

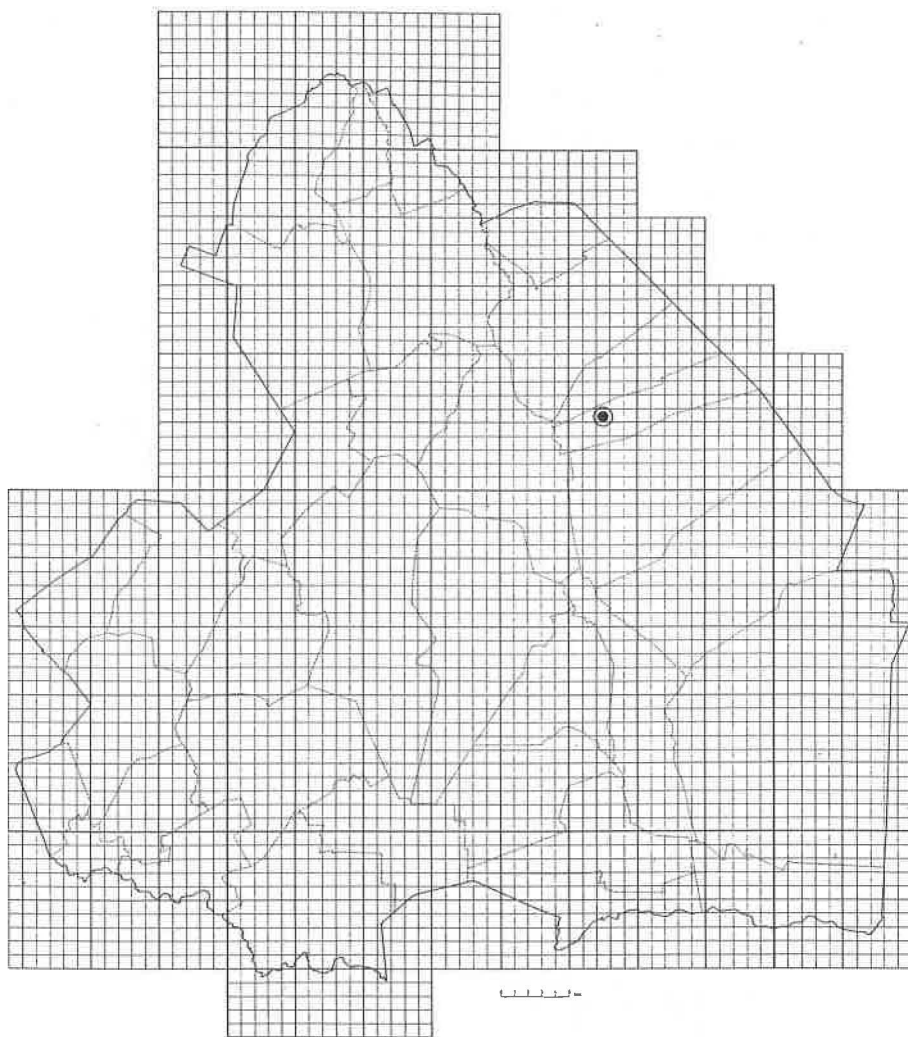
○ Aangeplant

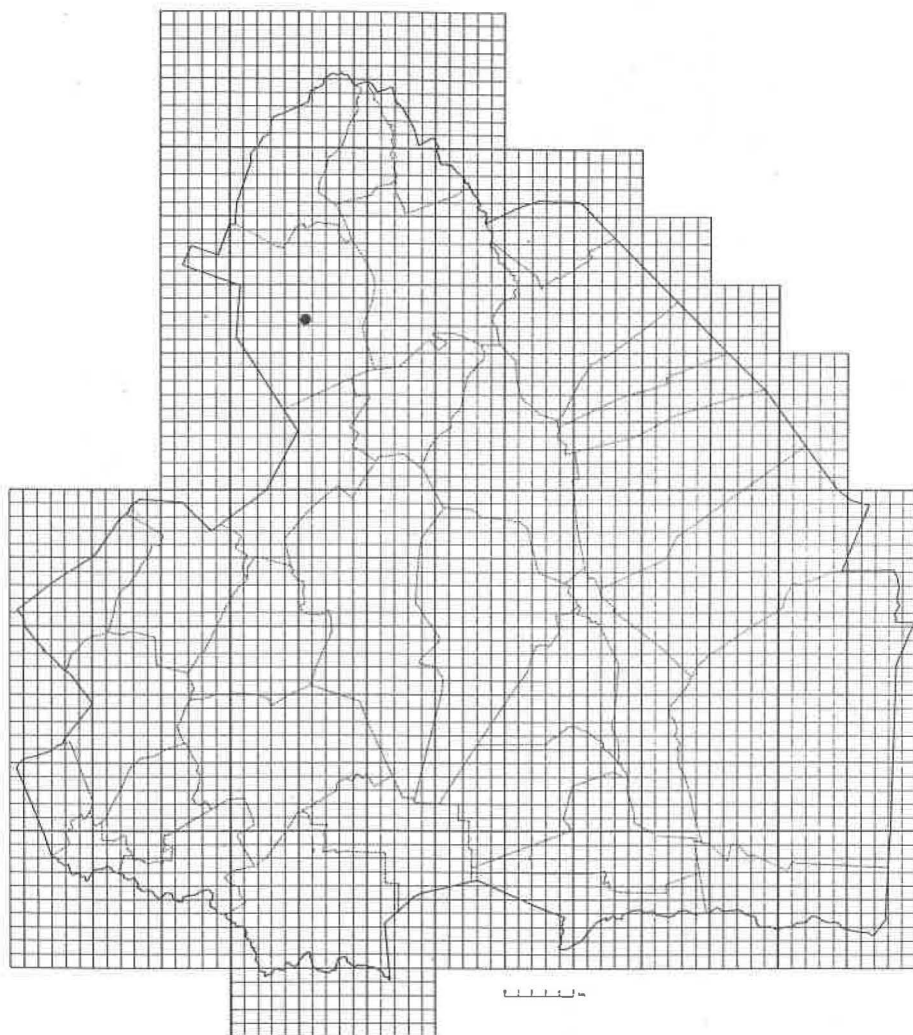
- *Epipactis palustris* (Moeraswespenorchis)
- Aangeplant

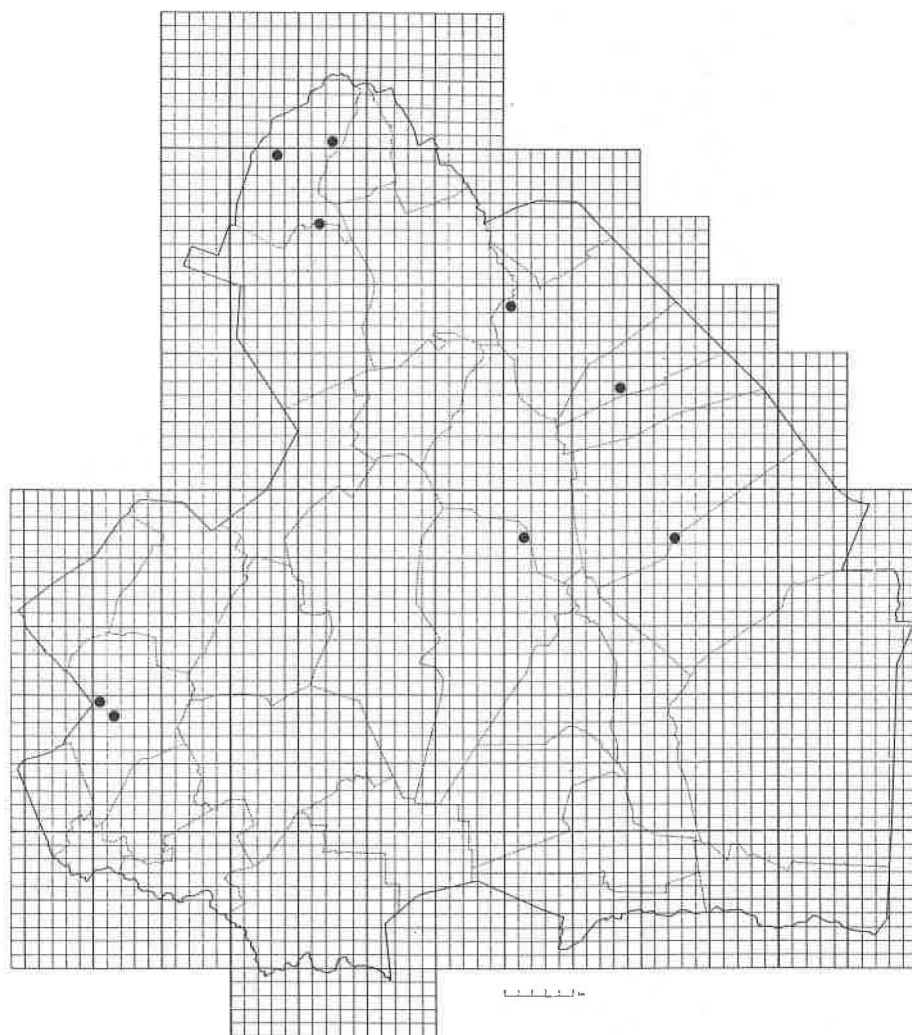
- *Goodyera repens* (Dennenorchis)

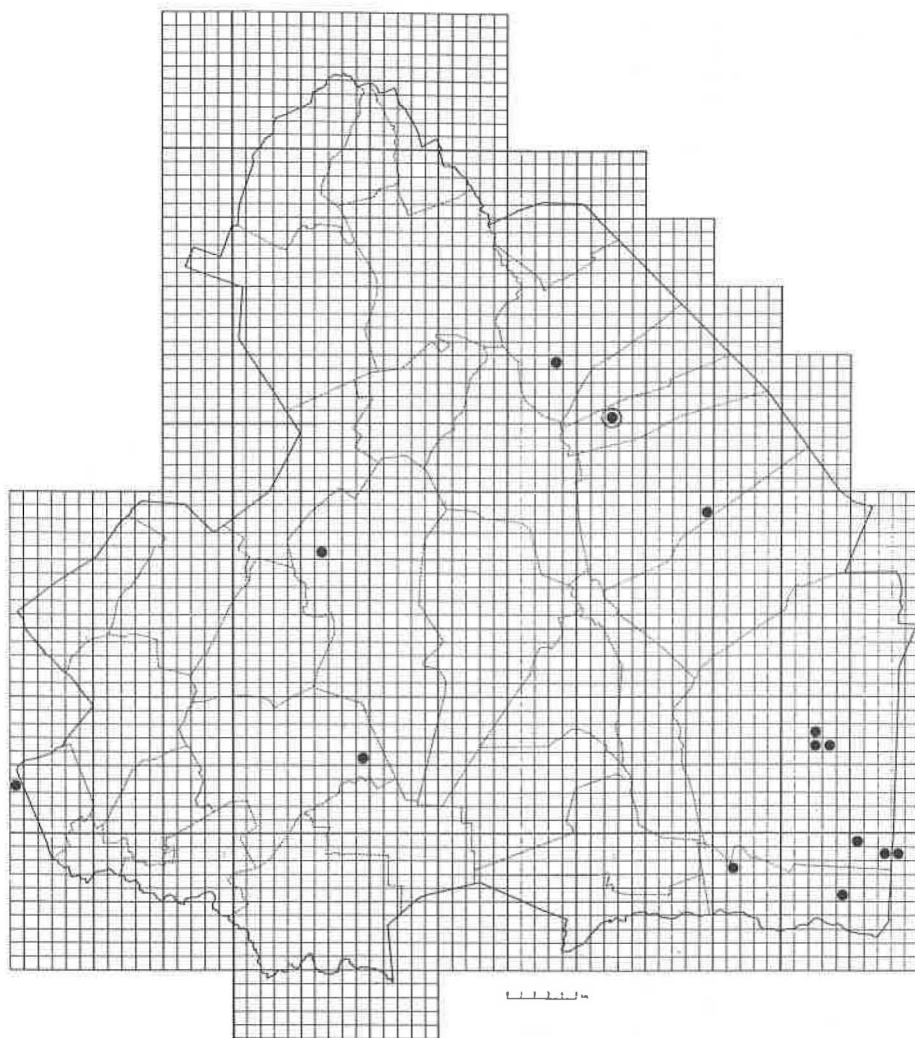
- *Gymnadenia conopsea* (Grote muggenorchis)
- Aangeplant

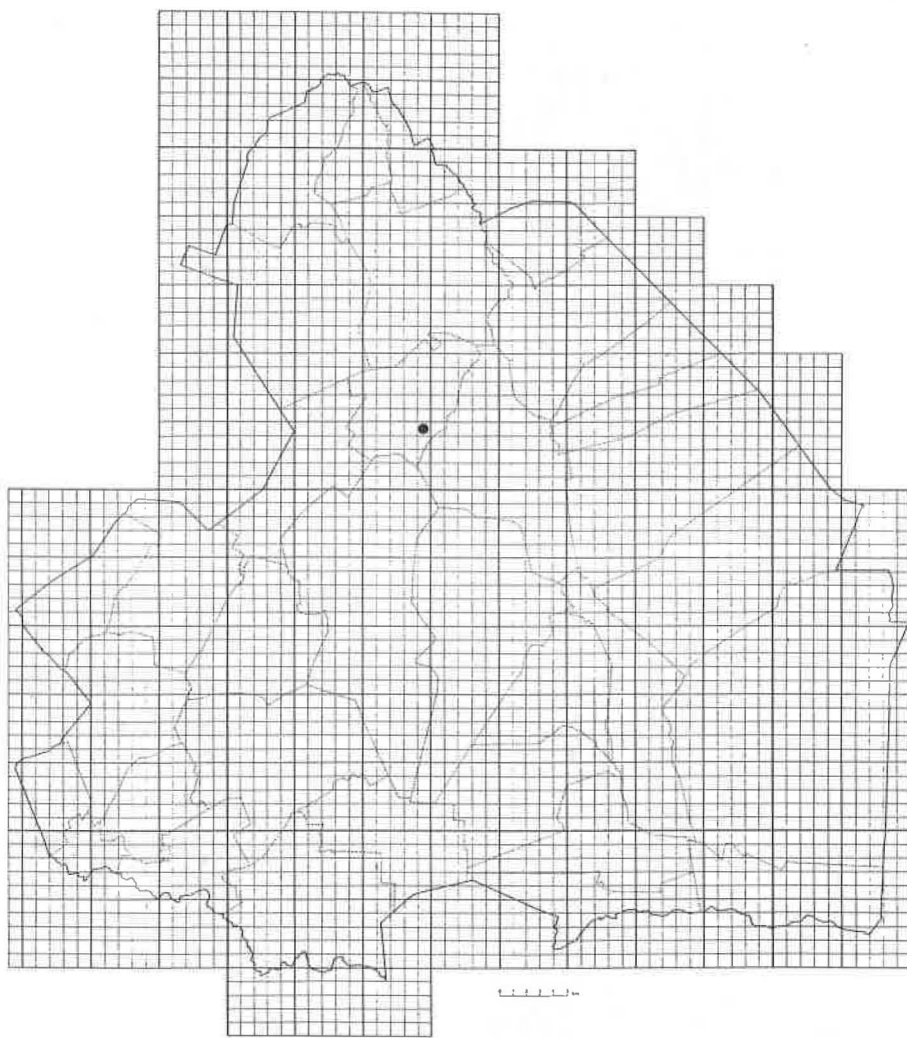
- *Listera cordata* (Kleine keverorchis)

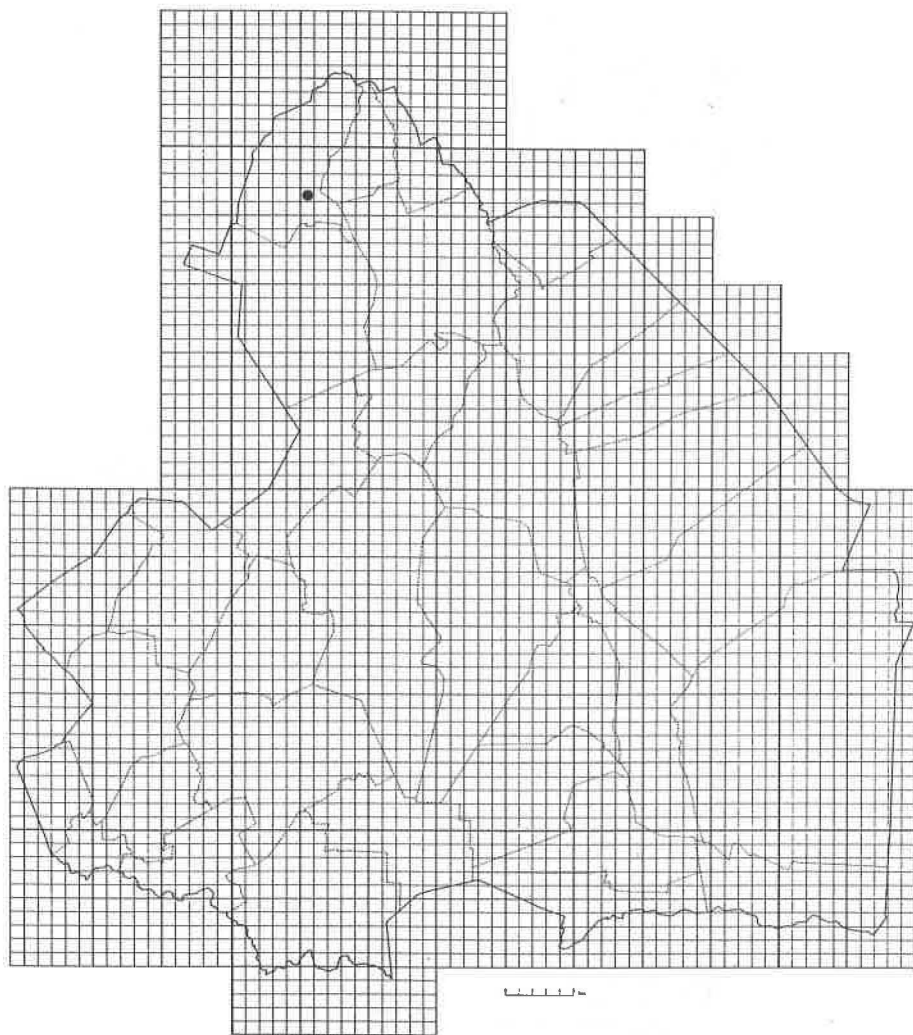
- *Listera ovata* (Grote keverorchis)

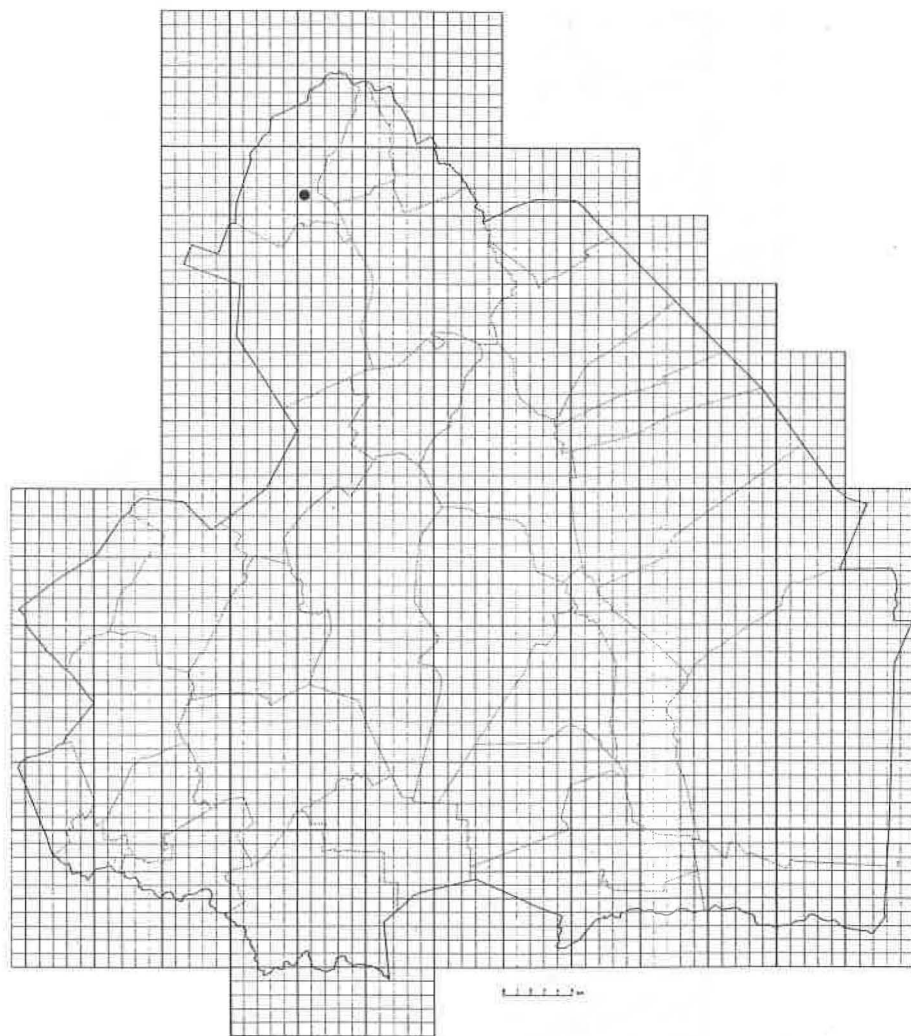
- *Platanthera bifolia* (Welriekende nachtorchis)
- Aangeplant

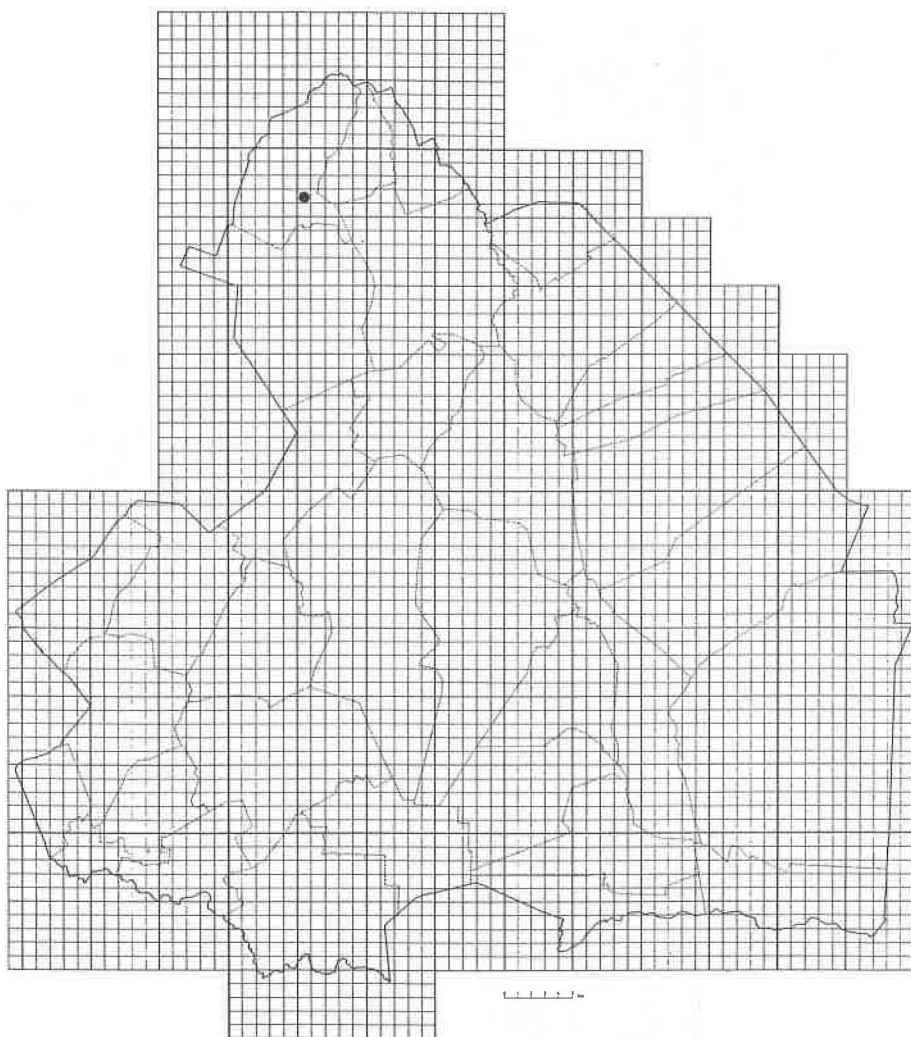
- *Dactylorhiza incarnata* x *praetermissa* ssp. *junialis* (Vleeskleurige orchis x Gevlekte rietorchis)

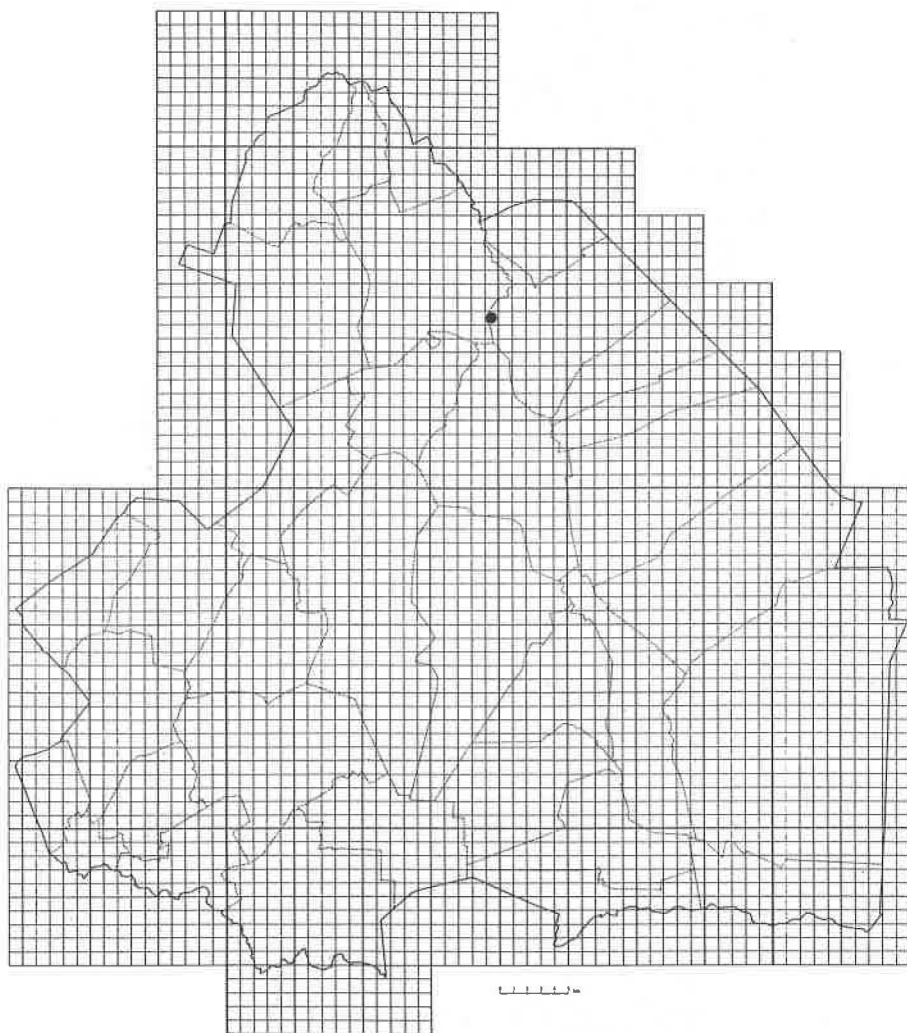
- *Dactylorhiza majalis* × *incarnata* (Brede orchis × Vleeskleurige orchis)

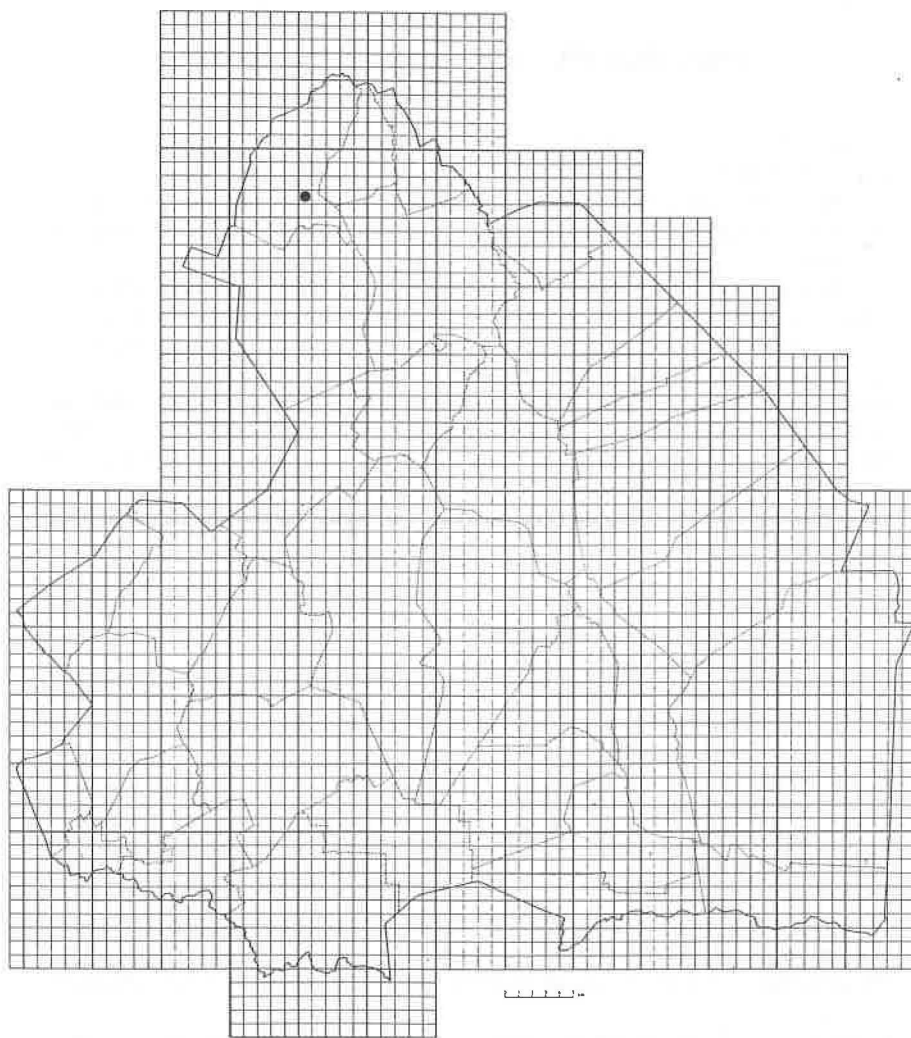
- *Dactylorhiza majalis* × *maculata* (Brede orchis × Gevlekte orchis)

- *Dactylorhiza majalis* x *praetermissa* (Brede orchis x Rietorchis)

- *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *junialis* × *majalis* (Gevlekte rietorchis × Brede orchis)

- *Dactylorhiza praetermissa* ssp. *praetermissa* x *maculata* (Rietorchis x Gevlekte orchis)